

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

18ik szám.

Nyárelő 1jén.

1838.

G Y A P J Ú.

(K u f f ö : Handbuch für Kaufleute.)

A' legrégibb időktől fogva a' jelenig mindig nagy fontosságu cikkely volt a' gyapju, mert majd nem minden éghajlat alatt az embernek legszükségesb, — jelesb, és — drágább öltönye ebbül készült 's készül, számtalanok is az ennek tenyésztését érdeklő vélemények 's javaslatok. Jelen soraink azonban a' gyapjút kereskedési és gyári tekintetben lesznek némileg tárgyazandók.

Az angolok a' gyapjút két fő osztályba teszik, u. m. a' rövid- és hosszú-száluba, mindenik ismét sok osztályokra oszlik szét, mellyek mind finomságuk által határozatnak meg.

A' rövid gyapjút posztókészítésre fordítatik, miokból néha posztó-gyapju nevet is visel. Ennek hosszúsága 1—4 ujnyi, ha ennél hosszabb, akkor hogy feldolgoztathasék, rövidebbre kell metéltetnie.

Mindenki által ismért a' gyapjúnak nemezelhetési tulajdonsága (Filczbarkeit) mi nélkül a' kalapok készíthetők nem volnának. A' gyapjút, mellyből kalapok készülnek, sem meg nem fonatik sem meg nem szövetik, hanem forró vízbe mártogatás közben össze vissza gyuratik, nyomatik 's ez által belőle egy sűrűn öszveálló tömeg, — a' kalap posztaja — válik.

Ugyan e' sajátságú gyapjuból készül a' posztó és más gyapjuáru is, hanem már az ehez való gyapjút előbb meggerebeneztetik, fonatik és szövetik, 's azután jön a' kallóba, hol a' nemezelési karaktert fölveszi. A' kalló kölyüi (Stampfen) által állnak sűrűn öszve a' szálak, 's lesz tömött és tökéletes a' szövet, minthogy a' készítmény mind hosszában, mind széltében öszvevonul. Kallózás nélkül a' posztónak mind tömötsége, mind pedig szép tekintete csaknem egészen hiányzanék. A' hosszú gyapju ellenben, mellyből egész - vagy félgyapju szövetek készülnek, ezen nemezelési sajátságtól előbb megfosztatik, mi megmelegített gerebenneli meggerebeneztetés által történik, 's ez által a' finomabb szálak és pelyhes részek kivételnek a' gyapjuból, 's ez selyem vagy pamut természetüvé változik.

A' hosszú vagy gereben-gyapju (Kammwolle) 3—8 ujnyi hosszúságu, mellyből a' kurtább nemű kiváltképen harisnyákra használtatik föl, és ez nem fonatik olly keményre, mint a' hosszabb nemű, 's innen ered a' gyapju-fonálnak puhára és keményre különböztetése.

A' gyapju finomságát igen nehéz megítélni; csak ollyan osztályozók (Sortirer) kiknek sok évi tapasztalásuk van, képesek azon ismértető jegyeket észrevenni, mellyek egy közönséges osztályzó előtt egészen eltűnők. Egyetlen egy fűrtől nem ritkán 8—10 különféle gyapju osztályoztatik; és ha azon egy fűrtől a' legjobb gyapju nem egyenlő egy másik fűrtnek legfinomabb gyapjával, akkor az a' második, harmadik, negyedik, vagy még csekélyebb neműhez, mellyhez leginkább illő, számítatik. A' rövid gyapjút az angol osztályozók közönségesen következő 's finomságuk által egymástól mind különböző fajokra osztják: 1. Prima. 2. Choice. 3. Super. 4. Head. 5. Downrights. 6. Seconds. 7. Fine-Abb.

8. Coarse-Abb. 9. Liveni. 10. Short coares or breech wool. *) Mindenik fajnak értékét a jeleni nagyobb vagy csekélyebb keresettsége a' durvább vagy finomabb posztónak határozza meg.

A' gyapjában a' szálak puhasága egy igen fontos állapot, melly annak finomságával nincs mindig összekapcsolva; ezen puhaság a' selyemnél és pehelynél meglévő azon tulajdonság, mellyet csak tapintani, de leírni nem lehet. Két vég olyan posztónak értéki különsege, melly két különböző fajú, egyenlő finomságú, de tapintási puhasággal egyik a' másikat fölyülmuló gyapjából készül, olly nevezetes, hogy egyenlő kidolgozás és költség mellett 20—25 pCt. drágább lehet egyik a' másiknál. Bakewell ur megmutatta, hogy a' gyapjú puhasága főleg a' legelőtül függ, 's hogy azon juhok, mellyek kövér agyag földön legeltettek, mindig különös puhaságú gyapjával tüntették ki magukat, ellenben hogy kemény gyapjok van a' krétás és meszes földön legelő juhoknak. A' kemény gyapju mindig szűkölködik a' jól nemzelhetési és kallóztatási tulajdonsággal.

A' posztókészítésre szánt gyapjúnak olly tisztának és fehérnek kell lenni, a' mennyire az csak lehetséges, mert belőle akár fehér, akár más élénk színű posztó készülendő, mindenikhez a' legtisztább és fehérebb alap (Grund) kívántatik, hogy rajta a' megkívántató külszin, és fényesség előállithassék. Nem ritkán találhatik a' finom gyapjas angol juhok közt olyan, mellynek nyakán, farán, vagy más tagján fekete vagy szürke gyapjufolt szállásol, az illyeneknek gyapja vegyítve szok lenni alig észrevehető szürke szálakkal, azért sok áru-készítésre egészen alkalmatlan, mert habár a' fekete gyapju szálak olly csekélyek is, hogy azok az osztályzó előtt egészen eltűnnek, még is azok miatt az elkészült posztóban vernyegesség lesz észrevehető, mi a' posztó tekintetében, és színében nagy kárt okoz.

A' gyapjú tisztasága hasonlóképen igen nagy fontosságu. A' spanyol gyapju mindig azután mosatik meg, minekutána lenyiretett, ellenben az angol gyapju csak a' juhokon mosatik. Innét az mondatik: hogy mi alatt egy 240 fontos nyaláb angol gyapju kidolgozás közben 70 fontot, az alatt a' spanyol gyapju csak 48 fontot vesz. Azért a' vők a' gyapju tisztaságát igen szem előtt tartják.

Mig a' mozgonyokkal fonás föl nem találattott, addig a' hosszú, gereben-gyapju volt legnagyobb tekintetű, mert földolgozásra az tartatott legalkalmasabbnak, hanem a' mozgonyokkal fonás ebben igen nagy változást szült, mert a' gyapju-míves azon helyzetbe tétetett, hogy azon gyapjúból is, mellynek szálai 3 ujnyi hosszúságúak, majdnem minden olyan árut készíthet, melly az előtt csak hosszú gyapjúból volt készíthető.

A' hosszú gereben-gyapjunál a' fűrt fehérsége csekélyebb fontosságu, mint a' rövid posztógyapjunál; csak szürke helyeknek nem szabad benne mutatkozni, különben egyedül olly áru készítésére használható, melly feketére festetik. A' gereben-gyapjunál a' finomság kevesebbé jön tekintetbe, mint a' többi mondott tulajdonságok.

VASMEGYEI.

H Á Z A L Ó K.

Alig van, ki előtt újságot mondanánk, midőn azt állítjuk, hogy nem csupán va-gyonosság képes valamely embert, 's így egyes nemzetet is, boldogítani; hanem az elégtelenség és szabadság, melly tulajdonkép elválaszthatlan szövetségese szokott lenni egymásnak. Ha körültekintünk a' szép magyar hazában, ha megszámláljuk a' számtalan kastélyt,

*) Ezen osztály-nevek értelmesen nem igen fordíthatók, de az érték fordítás nélkül is tudják alkalmazni.

mellyek roppant alakban, többnyire csinos kertektől övezve emlékeztetnek nemzeti nagyságunkra, vagy fémladványkép hanyatló állapotunk sötét képe gyanánt nyulnak föl előttünk, minden esetre pedig nagyobb részt elbagyatottan, néptelenül szomorkodnak: azt kellene gondolnunk, hogy e' hazában senki nincs, kinek nem volna fejét hová lehajtani, kinek nem volna egy kis viskója, mellyben, habár nem mint örökében is, a' tél zordonsága elül, jótékony melegre vonulhasson. És mégis annyian vannak, kik oltalmazó fődél nélkül, kik örök vándorlásban töltik életüket! Értem a' házalók legnagyobb részét, kik honunk minden részeiben, csupán mindennapi életmük beszerzése végett kóborlanak, 's kereskedési szempontot ritkán egyesítenek életmódjokkal. — A' medvének barlangja van, hol téli álmát alussza; a' madárnak fészke, mellybe éjszakára elvonul; csak a' házalónak nincsen évfordulata, — csak ő nem tesz különbséget nap és éj között.

Csalatkoznak azonban, ki ezeket minden házalóruól mondottaknak hinné. Kivételet ő közöttük is van, néha egész osztályra kiterjedő; de olly igen nagy azoknak száma kik az oktanal állat helyzeténél mostohább körülményekben születnek 's halnak meg, hogy általános elmondhatni róluk: földönfutóvá lőnek, 's az irgalmasság morzsalékival táplálkoznak inkább, mint önmunkásságuk gyümölcseivel.

Kérdezd mindazonáltal az illy hazátlan honfiat: nem kedves e néki az élet, nem kívánatos e azon érintkezés mellybe nálánál ezerte boldogabb embertársaival jó, 's nem édes e ama' viszony, mellybe néha csupán ösztönénél fogva, minden szokásbeli ünnepélyek és szertartások előboesútása nélkül, jutott; és csudálkozni fogsz igen-lő feleletén, melly bármí bölcselkedéssel összehalmazott okoknál meggyőzőbb lehet reád nézve aziránt, hogy a' halandók rendeltetése a' társas élet.

A' honunkban házaló életmódu embertársink között legemlékezetesbbek a' báliszok vagy borsostótok, a' drótosok, az üvegesek, a' fenyüpálinka 's gyógyszerárulók, a' botosokat, pokróczokat, fenyveseket, gyolcsot és csipkéket, szent képeket 'stb. árulók, rongyászok, olajosok, bábosok, fazekasok és oláhczigányok.

E' sokféle foglalkozásu ember életmódjának árnyékata is különböző, 's azok, miket főnebb mondottunk: leginkább a' borsostótokra, üvegesekre és oláhczigányokra illelenek. Azonban mindnyájokruól adandunk némi ismertető vázlatot, magábuól az életbül mérítve, úgy mint azt honunk e' vagy ama' vidékén láttuk, tapasztaltuk.

1.) A' báliszok vagy borsostótok leginkább honunk felső részeibül, Nyitra 's Turóc megyébül, 's nyugoti megyeink vándal nyelvü lakosbül állanak. Van közöttök ollyan is, ki nyáron át, 's általában mezei munkák idején, gazdasággal foglalkozik, télre azonban fiaival sőt nem ritkán cselédeivel együtt házalni indul. Legtöbbnyire azonban kizárólag ezen életmóduhoz szegődve bolyongják be hazánkat az év minden szakaszaiban. Árucikkelyeik jobbadán fűszerek; bors, sáfrány, gyömbér 'stb. továbbá evő eszközök, varró szerek, sőt néha szalagok, selyemkendők 'stb. is, mellyeket főnálló ruhászokrényhez hasonló kis-szerű almáriumokban, hátukon hordoznak. A' felső vidéken némelleyek e' terhet, lovaikkal vitetik, mellyekre 3—4 almáriumot is fölraknak. Nyelvünket, azaz a' magyart, többnyire igen rosszul beszélik; nem ritkán alkudozni is bajosan lehet velök; mi, természetesen, semmikép sincs rendén.

(Folytatása következik.)

M Ű - V I L Á G .

Művészetünk parlag világában egy új avatottja tűnik föl a' szépmesterségeknek, kit honfitársaink előtt örömpeső szívvél mutatunk be. Vietoris Antal, Torna me-

gyei hazánkfia ez, kinek több műdarabját fogjuk időnkint közölni. Ő legtöbb idejét a' szabott oskolai tudományok tanulásában tölté, 's mint ügyvéd lépett a' világpályára. A' szép művészeti azonban kora ifjúságátul fogva legkedvesb mulatsága volt. A' hangzászat szivandalító gyönyöre, 's a' természetbájainak szemlélete lángos szenvedélyre gyujták hangzászat és festészet iránt, melly utóbbi iránt keletkezett vonzalmát, mint a' kellekben gazdag Torna megyei völgyek 's vidékek lakosa, már gyenge korán kitünteté. Örömelebb legelteté szeméit a' zöld erdőn 's csergedező folyam tükörén, mint emberi hiúságok czifrazatin. Később iskolai igába fogva elvonaték a' tiszta természettül; de míg tanuló társai szünidő alatt gyermekjátékaikat üzték: ő rajzolt és festett, mitől felsőbb iskolai terhesb pályája sem idegenitheté el, noha résztint mesterre nem talált ki őt ebben művészileg gyarapithatta, részint az ersény fogyta miatt, ohajtása szerinti tökélyel bírónt nem is tarthatott. Ő tehát, — mi minden dicséreteknek legfőbbike, — önszorgalom által képezé magát. Törvényes pályája közben, tapasztalás végett Bécsbe ment, 's egy évig ott mulatása idején leginkább a' régi hires olasz művészek, különösen Titian, Rubens és Dyk dolgozatai szolgáltak neki vezéresillagul; azoké, kik a' természetet olly szentül követték. Mestert itt sem tarthatott; de az academiában eleven modellák szerint rajzolt és festett, mi neki legjobb utmutatás vala; mert csak a' természet tökélyes vizsgálása 's követése által lehet sajátóság uton járni. Bécsből visszatérván, két évig nagy részét bejárta honunknak, 's közel 200 eredeti táj-rajzot gyujtá, mellyek a' legnevezetesb eddig ismert kárpátvidéki helyeket ábrázolják, sőt néhány egészen új általa fölfedőzöttek is foglalnak magokban. Különös dicsérettel említhetjük még csak 25 éves ifju művésznünk jártasságát, 's ön találóssága által nagy mértékben tökélyes ügyességét a' réz- és aczél-metszésben, hasonlólag a' kőre rajzolásban. Méltó dicséretét legmeggyőzőbben nyilvánítandják művei, mellyekből minél többet iparkodandunk lapjaink mellett közönség elibe juttatni.

KUNOSS.

☞ 1) MŰVÉSZI TUDÓSÍTÁS. Minden rangú, 's rendü t. cz. Közönségnek ajánlja az alulirt a' képirásnak, és szobafestésnek minden nemében szolgálatját, és művészetének pártolóiért, és terjesztőiért ezennel alázatosan esedezik. Ezen alázatós felszólításra őt nem csak pesti 16 évi gyakorlata bátorítja, hanem egyszersmind t. Szathmár Vmegyében 5 év elforgása alatt, a' képirásnak, és szobafestésnek minden ágában tett művei, bizakodván azon közmegelegedésben, mellyre őt a' nevezett megyének t. t. Tisztviselei, és Földesurai méltatták. — Nevezetesen pedig bátorodik hivatkozni azon művészeti munkáira mellyeket sz. k. Szathmár városában tett a' mgos szathmári megyés püspök meghagyásából, u. m. több vászonra olajjal festett templomi képeken kívül, a' székes-egyháznak nem csak két kupjait bibliai rajzal, hanem az egész templomot is kifestette. — Melly időközben több templom számára óltárképeket, zászlókat, gyógyszeráros, és más boltok elibe czimeket, hiven eltalált arczépeket, teremeket, szobákat, mind szabad kézzel, tájrajzokkal, mind pedig formákkal, (patronokkal) 's szőnyegekkel, mellyek papi mintát mutatnak tetszés szerint fresko festékekkel is gyorsan, és jutalmas áron a' legjobb izlés szerint festett. — Annak okaért bizván a' t. cz. vidéki közönség pártfogásába, minden előszámlált művekben ismétli kész szolgálatjának ajánlását. Jövedőre állandóul sz. k. Szathmár városában telepedett meg. Lakását a' méltóságos szathmári püspök ő nagysága udvarában megtudhatni. Költ Szathmáron május 31. 1838.

Raidler János, m. k.

Képiró és Szobafestő.

3)

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztőhivatalnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.